

AUTONOMIA REGIONALĂ A STRUCTURII ADMINISTRATIV-TERITORIALE DIN SUDUL TRANSILVANIEI ÎN SECOLUL AL XIII-LEA

Alexandru-Florin Cioltei

Expansiunea Regatului Ungariei în Transilvania s-a desfășurat pe axa nord-vest, respectiv sud-est începând cu secolul al XI-lea, până la începutul celui de-al XIII-lea. Subordonarea spațiului intracarpatic s-a petrecut în etape, procesul de cucerire a Transilvaniei având loc în intervalul a aproximativ două secole¹. Această expansiunea avut ca obiectiv asigurarea unei granițe naturale. Aceasta din urmă putea fi ușor de apărat în fața invaziilor constante ale populațiilor de călăreți nomazi care locuiau atât la sud, cât și la est de Carpați. Ultima etapă de subordonare a teritoriului transilvănean a avut loc odată cu integrarea sudului Transilvaniei, respectiv a Țării Bârsei și așezarea ordinului Teuton în regiunea menționată².

În sudul Transilvaniei, așezarea coloniștilor a avut loc în cea de a doua parte a domniei regelui Géza al II-lea (1141-1162), așadar în deceniile șase și șapte ale secolului al XII-lea. Procesul de colonizare a provinciei Sibiului s-a încheiat la începutul secolului al XIII-lea³. Analizând prima fază de colonizare, din sudul Transilvaniei, între Orăștie și Baraolt, amintim că acest areal a fost menționat ulterior în documentul emis de regele Andrei al II-lea, în anul 1224⁴. Astfel, zona a devenit cunoscută istoriografic drept *fundus regius*. În plus, putem observa forma alungită a regiunii, sugerându-ni-se astfel caracterul și valența militară a colonizării⁵. Acest proces devine deci unul de apărare a graniței dinspre Carpații

---

¹ Ioan-Aurel Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1996, 148-150.

² Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1972, p. 138.

³ Thomas Năgler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, București, Ed. Kriterion, 1992, p. 173.

⁴ Diplomă Andreană, DIR. C, XI-XIII, vol. I, p. 208- 210, nr. 157; UB. I, p. 32-35, nr. 43.

⁵ Ioan Marian Țiplic, *Organizarea defensivă a Transilvaniei în evul mediu, secolele X-XIV*, București, Ed. Militară, 2006, p. 80-83.

Meridionali. Coloniștii germani s-au angajat să apere teritoriile oferite în fața atacurilor venite dinspre părțile de sud și est ale Carpaților. Aceste atacuri erau întreprinse cu predilecție de cumani. Pentru serviciile de protecție a granițelor regatului, coloniștilor le erau acordate o serie de privilegii, printre care dreptul la jurisdicția proprie (fără a fi supuși unei instanțe judecătorești străine), dreptul la libertate personală, dreptul de strămutare, proprietate de pământ (cu drept de moștenire), scutirea de taxe pentru anumite produse. Pe lângă apărarea hotarelor de graniță ale regatului, coloniștii germani erau condiționați să își păstreze credința față de rege, să presteze servicii vasalice. În contextul serviciului vasalic, de o importanță deosebită era sprijinul militar și financiar⁶. Aceste îndatoriri se regăsesc stipulate în documentul emis de către regele Andrei al II-lea în anul 1206⁷ și ulterior în diploma din anul 1224. Ultima etapă în crearea sistemului defensiv din zona de sud a Transilvaniei are loc în anul 1211, odată cu așezarea Ordinului Cavalerilor Teutoni în Țara Bârsei, unde aceștia vor ridica o serie de cetăți⁸.

În momentul inițierii colonizării sașilor, situația administrativ-teritorială din sudul Transilvaniei era oarecum neclară. Totuși, pentru cea de a doua jumătate a secolului al XII-lea, în partea de sud putem bănui învecinarea comitatului Alba cu teritoriul sașilor, ce își aveau centrul la Orăștie și cu Țara Secuilor, cu centrul la Sebeș⁹. De asemenea, ne este cunoscut și faptul că în această perioadă, granița de sud a regatului era reprezentată de râul Olt, situație confirmată de prezența unui

---

⁶ Ioan Albu, *Mobilität der im mittelalterlichen ungarischen Verteidigungssystem eingebundenen Völkerschaften und die Gründung der rumänischen Fürstentümer*. În: Christoph Rass (ed.), *Militärische Migration vom Altertum bis zur Gegenwart (=Studien zur Historischen Migrationsforschung, ed. by Jochen Oltmer, Band 30)*, Paderborn, Ed. Ferdinand Schöningh, 2016, p. 66-68.

⁷ DIR. C, veacul XI, XII și XIII, vol. I, p. 31-32, nr. 53; UB. I, p. 9-10, nr. 17.

⁸ DIR. C, veacul XI, XII și XIII, vol. I, p.150-151, nr. 77; UB. I, p. 11-12, nr. 19.

⁹ Maria Crîngaci-Țiplic, *Oaspeții germani în sudul Transilvaniei*, București, Ed. Academiei Române, 2011, p. 29.

sistem de fortificații format din prisăci¹⁰.

Nu cunoaștem momentul precis în care coloniștii germani așezați în teritoriul sud transilvănean au fost organizați într-o structură administrativ-teritorială. Putem aprecia faptul că organizarea teritorială s-a petrecut concomitent cu organizarea lor ecleziastică. De altfel, cea mai veche mențiune a orașului Sibiu provine din documentul emis în anul 1191¹¹ și ulterior din cel dintre anii 1192-1196¹². Aceste documente atestau deci înființarea prepoziturii Sibiului¹³. Pe baza lor putem admite existența incipientă a unei forme de organizare administrativ-teritorială spre sfârșitul secolului al XII-lea și începutul secolului următor. Prima mențiune a unei forme de organizare concrete a sașilor apare în documentul emis de regele Emeric lui Johannes Latinus în anul 1204¹⁴, în care sunt stipulate privilegiile acestuia și sunt stabilite relațiile de vasalitate față de corona Ungariei. Ulterior, în anul 1206, regele Andrei al II-lea emite un document¹⁵ prin care întărește actul emis în anul 1204, act prin care Johannes Latinus se subordona direct autorității regelui și comitelui palatin. Alte informații despre acest comite de Sibiu le regăsim în documentul emis de regele Béla al IV-lea în anul 1250¹⁶, acesta confirmând drepturile descendenților comitelui Johannes Latinus. În documentul respectiv este amintită campania militară întreprinsă de acesta la sud de Dunăre în sprijinul țarului bulgar Borilă. Documentul prezintă componența armatei conduse de comitele de Sibiu, menționându-i pe sași, români și pecenegi. Așadar, ne este prezentat unul din aspectele dominante ale comitelui de Sibiu, și anume valența sa militară. Aceste privilegii acordate sașilor,

¹⁰ Ioan Marian Țiplic, *Contribuția pecenegilor, secuilor și sașilor la constituirea frontierei de sud a Transilvaniei (sec.XI-XIII)*. În: *Studia Universitatis Cibiniensis, Series Historica*, Nr. I, Sibiu, Ed. Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, 2004, p. 67-72.

¹¹ DIR. C, veacul XI, XII și XIII, vol. I, p. 11, nr. 18; UB. I, p. 1-2, nr. 1.

¹² DIR. C, veacul XI, XII și XIII, vol. I, p. 11-12, nr. 19; UB. I, p. 2-3, nr. 2.

¹³ Vezi Șerban Turcuș, *Fondarea prepoziturii sașilor ca proiect transilvan al Sfântului Scaun*, În: *Anuarul Institutului de Istorie „G. Barițiu”*, Series Historica, nr. XLIX, Cluj-Napoca, Ed. Academiei Române, 2010, p. 21-37.

¹⁴ DIR. C, veacul XI, XII și XIII, vol. I, p. 31-32, nr. 46; UB. I, p. 7-8, nr. 15.

¹⁵ DIR. C, veacul XI, XII și XIII, vol. I, p. 32-33, nr. 54; UB. I, p. 8-9, nr. 16.

¹⁶ DIR. C, veacul XI, XII și XIII, vol. I, p. 338-341, nr. 292; EO. I, p. 194-195, nr. 212.

împreună cu așezarea Ordinului Teutonic în Țara Bârsei în anul 1211 vin să confirme caracterul militar al graniței de sud, în contextul în care la începutul secolului al XIII-lea Regatul Ungariei devine vârful de lance al cruciadelor¹⁷. Un alt document important pentru înțelegerea statutului de autonomie a sașilor din sudul Transilvaniei este emis în anul 1206¹⁸. Actul scoate de sub jurisdicția voievodului Transilvaniei satele Cricău, Ighiu și Romos, acestea trebuind să păzească granița și probabil să participe în cadrul campaniilor militare atât în interiorul regatului cât și în afara acestuia¹⁹.

Un nou moment important are loc în anul 1224²⁰, atunci când regele Andrei al II-lea constituie – la cererea sașilor – o zonă de independență administrativă față voievodatul Transilvaniei. Aria acesteia a fost cuprinsă între Orăștie și Baraolt. Oaspeții sași din acest teritoriu primeau o serie de libertăți și privilegii, în schimbul cărora se subordonau direct regelui²¹. Contextul organizării acestei zone se regăsește în natura relațiilor dintre coroana ungară și nobilime. Astfel, în anul 1222, regele Andrei al II-lea este nevoit să emită Bula de Aur²², aceasta limitându-i puterea în detrimentul nobilimii, deasemenea relațiile acestuia cu ordinul teuton erau tensionate. În acest context, arealul geografic cunoscut ulterior drept *fundus regius* se subordona direct autorității regale, coloniștii sașii fiind scoși de sub jurisdicția voievodului. Această măsură luată de rege este pusă pe seama creșterii influenței nobilimii, sașii acționând ca o contrapondere a autorității regelui în Transilvania. Astfel, comitatele existente ce precedau momentul emiterii *Andreanumului* erau

---

¹⁷ Tudor Sălăgean, *Transilvania în cea de a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Afirmarea regimului congregațional*, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2003, p. 26

¹⁸ DIR. C, veacul XI, XII și XIII, vol. I, p. 28-29, nr. 53; UB. I, p. 8-9, nr. 16.

¹⁹ Maria Crîngaci-Țiplic, *op. cit.*, p. 39.

²⁰ Vezi Harald Zimmermann, *Das „Andreanum” und seine Probleme. Alte und neue Überlegungen*, În: *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, Band 56, Sibiu, Ed. Academiei Române, 2013, p. 9-50.

²¹ Konrad Gündisch, *Autonomia de stări și regionalitatea în Ardealul medieval*, În: *Transilvania și sașii ardeleni în istoriografie*, Sibiu, Ed. Hora Sibiu și Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde e. V. Heidelberg, 2001, p.43.

²² Z.J Kosztolnyik, *Hungary in the Thirteenth Century*, New York, Ed. Boulder, 1996, p. 77-92.

desființate cu excepția celui de Sibiu, conducătorul acestei jurisdicții fiind *comes Cybiniensis*. Comitele de Sibiu era desemnat de rege, urmând să exercite în comitat atribuțiile delegate lui.

După cum am menținut, diploma andreană conferea o serie de libertăți și privilegii locuitorilor sași, aceasta ajutându-i să își consolideze autonomia și statutul în Transilvania. Procesul de consolidare a autonomiei sașilor a dus la crearea unei sistem propriu de administrare prin care funcțiile de conducere din această regiune erau ocupate de persoane alese din cadrul propriilor comunități. Din punct de vedere juridic, singurele instanțe superioare cărora sașii li se supuneau erau comitele Sibiului și regele. În plus, procesele în care aceștia erau implicați urmau să se desfășoare după *judicium consuetudinarum*²³ Analizând aceste privilegii putem observa autonomia judiciar-administrativă de care beneficiau sașii din comitatul Sibiului, acestea spre deosebire de restul regiunilor supuse administrativ voievodului. Diploma regelui Andrei al II-lea va exercita o influență asupra tuturor așezărilor locuite de populația săsească localizate în afara teritoriului privilegiat, acestea dorind să beneficieze de aceleași drepturi.

La un an după ce le-a acordat sașiilor privilegiile amintite, regele Andrei al II-lea a declanșat o expediție împotriva ordinului teuton din Țara Bârsei, solicitând sprijinul militar al populației din comitatul Sibiu²⁴. Din documentul emis de rege, acesta îi înștiințează pe sași de intenția sa, solicitând sprijin militar pentru înlăturarea cavalerilor teutoni din Transilvania și de la sud de Carpați²⁵. Prin urmare, Andrei al II-lea declanșează expediția de alungare a teutonilor, culminând cu o ciocnire între forțele combatante. Rezultatul a constat în victoria regelui și alungarea teutonilor în anul 1225.

În următoarele decenii ale secolului al XIII-lea, ce au precedat momentul

²³ Maria Crîngaci Țiplic, *op. cit.* p. 39-40.

²⁴ Thomas Năgler 1992, p. 147-148.

²⁵ DIR. C, veacul XI, XII și XIII, vol. I, p. 208-210, nr. 157; UB. I, p. 32-35, nr. 43.

emiterii diplomei andreene, tot mai multe comunități locuite de sași doreau să beneficieze de regimul privilegiat al comitatului Sibiului²⁶. Se pare că în perioada lui Ștefan, ducele Transilvaniei și viitorul rege al Ungariei, tot mai multor comunități le vor fi reconfirmate²⁷ sau oferite privilegiile provinciei sibiene, privilegiile de natură judiciară sau fiscală²⁸.

În a doua jumătate a secolului al XIII-lea, privilegiile și libertățile de care se bucurau sibienii au fost limitate și treptat îngrădite. Situația este explicată prin prisma contextului de instabilitate generată de invazia tătară din 1241-1242, a conflictelor dintre regele Béla al IV-lea și fiul acestuia Ștefan, viitorul rege Ștefan al V-lea, desfășurate pe parcursul deceniului al șaptelea. După 1272, funcția de voievod al Transilvaniei este preluată de către Nicolaus Geregye, acesta făcând parte din partida adversarilor lui Ștefan al V-lea. Voievodul Nicolaus Geregye nu reușește să își impună controlul efectiv asupra provinciei sibiene, aceasta rămânând atașată fostului rege. Incapacitatea noului voievod de a prelua controlul asupra provinciei sibiene este explicată prin natura relațiilor și beneficiilor de care se bucurau sașii din Sibiu, aceștia apărându-și privilegiile stipulate în *Andreanum*. Prin urmare, sașii nu se supuneau jurisdicției voievodale, fiind direct subordonați regelui. Situația s-a repetat și din punct de vedere ecleziastic, prepozitura Sibiului fiind subordonată arhiepiscopiei de Strigoni (Esztergom) și nu episcopiei din Alba-Iulia. În contextul instabilității generate de moartea regelui Ștefan al V-lea și crearea unui vid de putere ce nu putea fi completat prin accederea lui Ladislau, fiul său minor²⁹, la tronul Ungariei, diversele facțiuni și partide nobiliare duceau lupte acerbe pentru putere. În această situație se găsea provincia sibiană în anul 1272. Insuccesul voievodului Nicolaus Geregye de a subordona provincia sibiană a dus la înlocuirea sa din funcția

---

²⁶ DIR. C, veacul XI, XII și XIII, vol. I, p. 334-335, nr. 289; UB. I, p. 77, nr. 84.

²⁷ DIR. C, veacul XIII, vol. II, p. 73-74, nr. 68; UB. I, p. 95-96, nr. 110.

²⁸ DIR. C, veacul XIII, vol. II, p. 55-56, nr. 49; UB. I, p. 93-94, nr. 110.

²⁹ În momentul morții regelui Ștefan al V-lea, fiul său, viitorul rege Ladislau al IV-lea, numit ulterior și Ladislau Cumanul, avea vârsta de 10 ani.

de voievod al Transilvaniei în anul 1274. În anul 1274, funcția voievodală a fost preluată de Matei Csák, rudă a comitelui palatin Petru Csák. Preluarea funcției voievodale de către Matei Csák a însemnat aducerea sub autoritatea voievodală a comitatului sibian³⁰. Politica de subordonare administrativă a comitatului a coincis cu politica de subordonare a prepoziturii sibiene față de episcopia din Alba-Iulia, condusă la momentul respectiv de Petru Monoszló. Cel mai probabil, acțiunea concomitentă de subordonare a instituției administrativ-teritoriale, cât și a instituției administrativ-eceziastice nu a fost întâmplătoare, cooperarea dintre voievodul Matei Csák și Petru Monoszló fiind strânsă, voievodul a ales să mute centrul politic la Alba-Iulia³¹. Integrarea comitatului Sibiului în sfera de influență a voievodul Matei Csák s-a realizat printr-un artificiu judiciar, în două etape. Prima etapă a fost de asumarea titulaturii ducale. În anul 1273 este finalizată și cea de-a doua etapă prin numirea lui Alexander, fost ban de Severin, în funcția de comite al Sibiului. Așadar, funcția de comite de Sibiu devine o una voievodală, ieșind astfel de sub jurisdicția regală. Prin urmare, comitele provinciei sibiene devenea subordonat voievodului, făcând parte din aparatul administrativ voievodal. Prin aceasta, Matei Csák își putea exercita controlul asupra sașilor prin intermediul lui Alexander, comite de Sibiu³².

În perioada cuprinsă între anii 1274-1277, structurile administrative din Transilvania au fost subordonate treptat familiei nobiliare Csák sau altor persoane aliate politic acestora. Pe măsură ce autoritatea nobiliară a familiei Csák se răspândea asupra pozițiilor importante din cadrul aparatului administrativ transilvănean, fie ele laice sau eceziastice, iar autoritatea regală era tot mai slab reprezentată, populația sașilor din comitatul sibian se vedea pusă în situația unei permanente subordonări față de voievodul Transilvaniei. Singura instituție din comitat rămasă încă nesubordonată era prepozitura. Situația a căpătat o turnură dramatică în

³⁰ Tudor Sălăgean, *op. cit.* p. 166-169.

³¹ Maria Crîngaci-Țiplic *op. cit.*, p. 40

³² Tudor Sălăgean *op. cit.*, p. 173-177.

anul 1276 când a murit arhiepiscopul de Esztergom, iar alegerea unui nou prelat în funcția de conducere a instituției a dat naștere unei crize politice. Candidații pentru ocuparea funcției de arhiepiscop erau Nicolaus Kán, prepozit al bisericii din Transilvania și Petru Kőszegi, episcop de Veszprém. Candidatura lui Nicolaus Kán era susținută de partida Csákilor, cei mai influenți membri ai acestei familii nobiliare fiind Petru Csák, comite palatin și Matei Csák, voievod și duce de Transilvania. Așadar, pentru sașii din sudul Transilvaniei accederea lui Nicolaus Kán în funcția de arhiepiscop de Esztergom ar fi însemnat subordonarea administrativă față de episcopia din Alba-Iulia.

După invazia mongolă din anii 1241-1242, relațiile de subordonare din cadrul instituției bisericii din Regatul Ungariei se caracterizau printr-o reorganizare administrativă. Această reorganizare subordona prepozitura Sibiului arhiepiscopiei de Esztergom. Astfel, numirea în funcția de arhiepiscop de Esztergom a candidatului Csákilor, Nicolaus Kán, ar fi dus la subordonarea prepoziturii Sibiului față de voievodul Transilvaniei.

Momentul pandemic pentru sașii din sudul Transilvaniei l-a reprezentat atacul comitelui palatin Petru Csák asupra catedralei episcopale din Veszprém, atac menit să îl scoată din schema alegerilor pe Petru Kőszegi, episcop de Veszprém. Așadar, acest moment a constituit factorul catalizator al revoltei sașilor. Aceștia erau puși în fața unei accentuări a subordonării administrative față de voievodul Matei Csák prin subordonarea prepoziturii sibiene față de episcopia din Alba-Iulia³³. Singura opțiune rămasă sașilor putea fi văzută prin accederea la rezistența armată. Sașii s-au organizat ca atare și au pornit spre Alba-Iulia, fiind conduși de Gyan fiul lui Alard, comitele de Ocna Sibiului³⁴. Gyan avea o motivație dublă pentru a porni în fruntea

---

³³ Tudor Sălăgean *op. cit.*, p. 179.

³⁴ Vezi Popa-Gorjanu, Cosmin, *Conflict și memorie în Transilvania secolelor XIII-XIV. Episcopia Transilvaniei și Gyan fiul lui Alard*. În: Andrei Adrian Rusu (ed.), *Secolul al XIII-lea pe meleagurile locuite de către români*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2006, p. 143-177.

sașilor înarmați. Pe de o parte îl putem suspecta pe Gyan că s-a folosit de contextul existent la momentul respectiv pentru a se răzbuna pe episcopul de Alba-Iulia, Petru Monoszló, pecare îl considera responsabil de asasinarea tatălui său. Pe de altă parte nu putem exclude existența unei conștiințe colective, astfel Gyan dorea să restaureze libertățile și privilegiile de care sașii se bucurau în urma emiterii diplomei andreene din anul 1224.

Devastarea catedralei episcopale din Alba-Iulia poate fi privită ca un răspuns al sașilor pentru incendierea catedralei episcopale din Veszprém. Ce putem afirma cu certitudine este faptul că această răbufnire a sașilor a însemnat replica dată partidei Csákilor, mai exact politiciii de îngrădire a privilegiilor și libertăților duse de aceștia. În plus, a fost totodată și o măsură de a opri alegerea lui Nicolaus Kán în funcția de arhiepiscop de Esztergom. Acțiunea sașilor viza eliberarea instituțională laică și ecleziastică, altfel spus redobândirea independenței instituționale regionale. Așadar, putem afirma că revolta sașilor nu a avut un caracter spontan, ci mai degrabă unul de răbufnire în contextul îngrădirii treptate a drepturilor pe parcursul deceniului al optulea. Momentul decisiv al rebeliunii săsești a avut loc în data de 21 februarie 1277, prin ceea ce s-a numit Duminica *Reminiscere*. Sașii, conduși de Gyan³⁵, atacă, jefuiesc și incendiază catedrala episcopală din Alba Iulia. În urma atacului asupra catedralei și-au pierdut viața mai mulți clerici, printre care Agapit, arhidiaconul bisericii, Mihail, arhidiaconul de Ozd, Bartolomeu, arhidiaconul de Târnavă și canonicul Racha³⁶. De asemenea, documentul mai precizează faptul că alături de acești clerici au fost uciși 2000 de oameni. Cifra este exagerată, dar ne creează totuși o imagine a devastărilor produse³⁷. Prin incendierea bisericii au fost

³⁵ Despre Gyan și descendenții acestuia vezi Maria Crîngaci-Țiplic, *op. cit.*, p. 61-63.

³⁶ DIR. C, veacul XIII, vol. II, p. 187, nr. 202.

³⁷ Gyula Kristó, *Geschichte des Frühen Siebenbürgens (895-1324)*, Herne, Ed. Gabriele Schäfer, 2005, p. 197-198.

distruse podoabe bisericești, cărți și documente³⁸. Astfel, atacul lui Gyan și a oamenilor săi a fost înțeles drept unul anticreștin. Ca urmare, la data de 19 iunie 1278, toți cei implicați au fost excomunicați³⁹. Ofensiva săsească nu s-a limitat doar la atacul asupra Alba Iuliei. În scurt timp, ofensiva s-a răspândit în întreaga Transilvanie, fiind săvârșite numeroase crime, distrugerii și jafuri care au vizat proprietățile episcopilor și canonicilor ce supraviețuiseră masacrului din Duminică *Reminiscere*⁴⁰. Revolta sașilor a reușit să îi alunge din Transilvania pe membrii familiei Csák. Rebeliunea săsească a durat până în iarna lui 1278-1279, atunci când familia Aba, susținută de regele Ladislau al IV-lea, reușește să restabilească ordinea în Transilvania. Ulterior, familia Aba va ocupa poziții importante în Transilvania, Fyntha Aba preluând funcția de voievod al Transilvaniei, iar Petru Aba, cea de mare comis și comite de Sibiu⁴¹. În vara anului 1282, din ordinul regelui Ladislau al IV-lea, familia Aba este înlăturată din pozițiile deținute în Transilvania⁴².

Relația tensionată caracterizată prin ostilitatea dintre regele Ungariei, Ladislau al IV-lea și comunitatea săsească⁴³ a dispărut odată cu contribuția decisivă a celor din urmă în respingerea invaziei mongole din anul 1285. Spre sfârșitul anilor 80 ai secolului al XIII-lea, provinciile sudice îi vor oferi regelui sprijinul politic și militar, lucrul acesta reieșind din apelul de excomunicare adresat de arhiepiscopul Lodomerius locuitorilor acestor provincii⁴⁴. În comitatul Sibiului, situația s-a îmbunătățit în timpul regelui Andrei al III-lea, acesta restituind comitelui atributele judiciare și limitând totodată autoritatea voievodală din regiune⁴⁵. Momentul respectiv reprezintă o primă

---

³⁸ Károly Vekov, *Locul de adevărie din Alba-Iulia, secolele XIII-XVI*, Cluj-Napoca, Ed. Gloria, 2003, p. 140.

³⁹ DIR. C, veacul XIII, vol. II, p. 193-195, nr. 214.

⁴⁰ Tudor Sălăgean, *op. cit.*, p. 180.

⁴¹ DIR. C, veacul XIII, vol. II, p. 201-203, nr. 225; EO, vol. I, p. 249, nr. 365.

⁴² Tudor Sălăgean *op. cit.*, p. 188.

⁴³ DIR. C, veacul XIII, vol. II, p. 242, nr. 273; EO, vol. I, p. 257, nr. 392.

⁴⁴ DIR. C, veacul XIII, vol. II, p. 296-299, nr. 337; EO, vol. I, p. 273, nr. 436.

⁴⁵ DIR. C, veacul XIII, vol. II, p. 361-364, nr. 397; UB. I, p. 172-176, nr. 242.

etapă a recunoașterii privilegiilor diplomei din anul 1224⁴⁶.

În secolul al XIII-lea, ultima etapă în evoluția administrativă a regiunii sud transilvănene a avut loc în timpul crizei declanșate de moartea lui Andrei al III-lea. Instabilitatea generată de lipsa unui moștenitor a pus iarăși comitatul Sibiu în raport de subordonare față de voievodul transilvănean. Comparativ cu episoadele anterioare, diferența raportului de subordonare a comitatului de Sibiu a fost redată prin manieră directă. Voievodul, Ladislau al II-lea Kán, care își exercita funcția voievodală încă din anul 1294, deținea, cu scurte întreruperi, și funcția de comite al Sibiului.

Pentru perioada medievală, evoluția finală a provinciei sibiene s-a petrecut între anii 1325-1329, atunci când regele Carol Robert a desființat comitatele. În locul acestora au luat naștere scaunele⁴⁷ și districtele. De asemenea, din cauza adjudecării sale de către diferiți voievozi, regele desființează funcția regală de comite de Sibiu. În schimb, a fost introdusă funcția de *judex regis*, jude regal. Acesta era desemnat de către rege din cadrul comunității săsești, având atribuții similare celor de comite de Sibiu, însă numai în jurisdicția scaunului său⁴⁸.

Concluzii

Pe parcursul secolului al XIII-lea, sașii din provincia sibiană au reprezentat autoritatea regelui Ungariei. Aceștia au beneficiat de privilegii și libertăți care îi scoteau de sub autoritatea instituției centrale din Transilvania, reprezentată de voievodat. Așadar, pe baza informațiilor prezentate putem afirma că privilegiile de care beneficiau sașii din provincia sibiană rămâneau valabile atâta timp cât suzeranul Ungariei putea să își exercite autoritatea. Altfel spus, privilegiile sașilor erau respectate atâta timp cât autoritatea regelui era respectată.

⁴⁶ Maria Crîngaci-Țiplic *op. cit.*, p. 42.

⁴⁷ Scaunul este o instituție administrativ-teritorială din cadrul Regatului Ungariei, cu privilegii și drepturi de autonomie.

⁴⁸ Maria Crîngaci-Țiplic *op. cit.*, p. 46-47.

Un alt aspect important îl reprezintă diploma andreană emisă în anul 1224. Pe parcursul întregului ev mediu, cât și în perioada pre-modernă, sașii au invocat respectarea documentului emis de regele Andrei al II-lea. Pentru comunitățile germane din sudul Transilvaniei, Andreanumul a reprezentat piatra de temelie a individualității lor.

**The regional autonomy of the Southern Transylvanian administrative-territoria
I structure during the 13th century
(Abstract)**

During the Middle Ages, Southern Transylvania was always regarded as an entrance gate by the populations inhabiting areas south of the Carpathian Basin. Thus, several Hungarian kings tried to enforce these border areas by settling in German population. The German settlement was closely linked with the development and organization of administrative structures with the aim of serving those particular communities created after the settlement. During the tumultuous 13th century, the Transylvanian Saxons' administrative-territorial development came to encounter various moments and phases. During a first phase, the German settlers were greeted by a favorable political climate thanks to the issuing of Andrew the IInd's diploma. This document founded a province beneficiary of an independent status in relation to the institution of the voivode. This privileged status had changed during the eight decades of the 13th century, at a time when several nobility factions were trying to subordinate the county (*comitatus*) of Sibiu appealing to their influence exercised upon the process of electing the Transylvanian voivode. The present paper aims to depict the phases of evolution and involution characterizing this province, especially with an emphasis upon the political context and the defining events regarding the county (*comitatus*) of Sibiu.

Keywords: German colonization, fundus regius, Transylvanian voivode, county (*comitatus*) of Sibiu, Diploma Andreanum.

Cuvinte cheie: colonizare, fundus regius, voievodul Transilvaniei, comitatul Subiului, Diploma Andreanum.